

Evropeizace při absenci adaptačního tlaku

VRATISLAV HAVLÍK*

Abstract: Europeanisation in the absence of adaptational pressure

This paper traces the process of Europeanization not including adaptational pressure. It emphasizes the hard form of pressure that implies coercion. There are many processes of producing domestic change, and it appears that adaptational pressure is not the necessary condition for this process. This article does not support the interchangeability of soft mechanisms of Europeanization with adaptational pressure, because it undermines the whole concept of Europeanization caused by its inconsistency. The aim of this article is to prove that there are terminological ambiguities leading to a certain vagueness regarding the concept of Europeanization. The basic necessity is to abandon the rigidity of the existing three step approach to Europeanization and to accept other possible scenarios, proposing a more exact anchoring of adaptational pressure.

Keywords: adaptational pressure, domestic change, europeanization, coercion

1. Úvod

Evropeizace přináší díky své povaze do politologie a evropských studií mnoho nejasností. Na jedné straně je schopna vysvětlit jevy, jejichž popsání z hlediska teorií evropské integrace nebyla možná či byla nedostatečná. Z tohoto hlediska je evropeizace vítaným rozšířením stávajících explanačních rámců. Na straně druhé je to však poměrně vágní a především mladý koncept, což vedlo k poměrně radikálnímu usazení některých klasických schémat, která se tváří jako nezpochybnitelná. Díky své rigiditě nabízí koncept prostřednictvím těchto schémat i vysvětlení takových jevů, kde je to nemožné a ke skutečnému objasnění v důsledku nedochází. Právě k objasnění těchto případů a jevů má přispět tato práce.

V průběhu rozvoje konceptu vzniklo mnoho stěžejních prací od relativně úzkého okruhu autorů. To na jedné straně zapříčinilo prohloubení a důkladné rozpracování lidmi, kteří jej pojali za své hlavní pole výzkumu, na straně druhé však došlo k jakémusi zakonzervování přístupů. Důkazem toho je časté citování klasických prací a jejich jednotlivých klíčových tezí (např. Börzel 1999; Börzel a Risse 2000; Bulmer 2007; Falkner 2001; Knill a Lehmkuhl 2002; Kohler-Koch 2002; Lehmkuhl 2008; Olsen 2002; Radaelli 2000; Risse, Cowles a Caporaso 2001 atd.), které může vést a patrně již dnes vede ke kanonizaci základních přístupů v rámci evropeizace, proti kterým je těžké se kvůli jejich rigiditě vymezit.¹ Tyto známé přístupy, tedy například jednotlivé části pomyslného řetězce kroků vedoucích k domácí změně, mají celkově

* Autor působí jako doktorand na Katedře mezinárodních vztahů a evropských studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, e-mail: v.havlik@centrum.cz.

silnou pozici díky svému mnohonásobnému empirickému potvrzení. Lze se však domnívat, že každá teorie a každý koncept se zakládají na jistém počtu empirických potvrzení (být značném), jejichž počet není nekonečný. Na základě hledání případů z praxe lze tedy najít situace, konkrétně případy nastolené domácí změny, které jsou v rámci evropeizačních zásad nepopsatelné, neboť se zcela vymykají jejich logice. Přesto na ně však lze, jak bude v následujících kapitolách demonstrováno, koncept evropeizace² aplikovat. Výsledkem takového pokusu ale nemá být snaha vyvrátit stávající přístupy. Jejich platnost byla již ostatně empiricky mnohokrát potvrzena. Ambicí výzkumu je spíše omezit rigiditu a jistou zdánlivou neomylnost těchto stávajících tezí a pokusit se do kánonu těchto zákonitostí včlenit nová pravidla, která mohou v důsledku zvýšit komplexnost stávajících explanačních schémat, a zvýšit tedy důvěryhodnost konceptu evropeizace obecně. I autoři Břetislav Dančák, Petr Fiala a Vít Hloušek se ve sborníku z roku 2005 s názvem „Evropeizace – nové téma politologického výzkumu“ zabírají hned v úvodu metodologickými problémy. Tvrdí, že „... ,evropeizace‘ má mnohdy celou řadu implicitních normativních konotací nebo alespoň apriorních předpokladů, které by samy zasloužily pečlivou a kritickou analýzu“ (Dančák, Fiala a Hloušek 2005: 17).

Záměrem je především přispět do diskuse o adaptačním tlaku jako zdánlivě nutné podmínce následné domácí změny v rámci evropeizačního procesu. Konkrétně bude teoreticky a následně i pomocí konkrétního příkladu demonstrováno, že mnohdy může domácí změna přijít rychleji než případný adaptační tlak. Právě tato skutečnost má potenciál narušit tradiční vnímání procesu z lineární perspektivy, kde jeden krok logicky navazuje na druhý. Možná právě takový pokus může být vyvrácením jednoho z „apriorních předpokladů“, jejichž existenci naznačují výše zmínění autoři (srov. Dančák, Fiala a Hloušek 2005: 17). Na zajímavém případě české politiky lze vyvrátit některé zažité představy a podrobně postupně v praxi popsat jinou zajímavou souslednost kroků nastolování domácí změny. Přidanou hodnotou této statě bude rozšíření vertikální linie top-down o novou teoretickou variantu.

Rozhodně nelze pochybovat o funkčnosti schémat popisujících proces nastolování domácí změny, tak jak je popisují ve sledu jednotlivých na sebe navazujících kroků jednotliví autoři (např. Börzel a Risse 2000 atd.). Tato zjevně fungují a lze na jejich základě popsat převážnou většinu případů evropeizace perspektivy top-down. Nutné je tedy spíše usměrnit platnost těchto schémat, respektive rozšířit je o možné další varianty, které se jim poněkud vymykají.

Cílem tedy bude především dokázat, že přestože se mnou předložená případová studie nekryje s dosavadními přístupy, nelze ji vyloučit z diskurzu evropeizace jen pro její odlišnost od stávajících popisných rámců.

2. Teorie adaptačního tlaku

2.1 Shrnutí stávajících přístupů

Tanja Börzel a Thomas Risse jasně definují podmínky pro domácí změnu. Říkají, že „evropeizace musí být nepohodlná (inconvenient), např. musí existovat jistý stupeň nesouladu (misfit) či nekompatibility mezi procesy, politikami a institucemi na evropské a domácí úrovni“ (Börzel a Risse 2000: 2). Dále pro upřesnění dodávají, že stupeň nesouladu vytváří adaptační tlak, který je nutnou, jakkoliv ne jedinou podmínkou pro domácí změnu.³ Musí totiž také existovat usnadňující faktory jako odpověď na vzniklý adaptační tlak (Börzel a Risse 2000: 2).

Tato explanace je však, jak se ukazuje, poněkud zjednodušená, resp. ukazuje problematiku v příliš triviálním světle. I Markus Haverland ve své práci úzce diskutující problematiku výběru referenčních příkladů v rámci studií ukazuje, že jsou v rámci klasických prací vybírány případy, kde jsou explicitně přítomny tlaky, iniciativy či myšlenky EU. Podle jeho slov tak chybí případy na zkontrolování („control cases“) (Haverland 2005: 9).⁴ Víceméně v souladu s Haverlandem lze zobecnit domněnku, že schematizace adaptačního tlaku a následné domácí změny jsou také do jisté míry způsobeny volbou příliš ideálních případů, které autorům až nápadně vyhovují.⁵ Daný postup však logicky upozaduje případy, které se poněkud vymykají schematickému vnímání světa.

Hlavní problém vzešlý nejen z této práce, ale i z prací autorů zabývajících se prvkem adaptačního tlaku je skutečnost, že všechny používají adaptační tlak bez detailního vysvětlení, jak jej lze rozpoznat. Jinými slovy chybí obecně akceptovatelná definice, a jak bylo naznačeno výše, pochopení adaptačního tlaku je tak závislé na nepřímém vymezení. I tak lze však pro přesnější teoretické ukotvení nabídnout pokus o definici od Nikolaose Zahariadis: „Tlak vyplývající z nesouladu mezi evropskými a národními institucemi, normami či politikami je nutnou podmínkou pro národní adaptaci“ (Zahariadis 2005: 658). Zahariadisova teze sice vymezuje přesně výskyt adaptačního tlaku, výraz „tlak“ je tu však bohužel opět uváděn jako samozřejmý pojem, který není nutné vysvětlovat.

Na základě intuitivního vnímání se tak v případě tlaku patrně bude jednat o jakýsi důrazný podnět, tedy jinými slovy tlak na to, aby se domácí struktura přizpůsobila evropskému vzoru.⁶ Z podstaty věci vyplývá, že např. klasická metoda „learning“, tedy otevřená metoda koordinace, přímým adaptačním tlakem není, pokud není doplněna nějakým vynuceným závazkem (srov. Maláč 2009: 303–304).⁷ Naopak klasický adaptační tlak bude patrně představovat vzešlá směrnice, respektive již samotný proces jejího schvalování.⁸ Právě příklad směrnice v souvislosti se lhůtou, do které státy musí svoje legislativy přizpůsobit, uvádí kupříkladu Claudio Radaelli (Radaelli 2000: 17). Ten doslova říká: „Pressure implies coercion“, tedy „tlak implikuje donucení“, a naznačuje tak, v jakých intencích máme nebo smíme adaptační tlak chápat. Na druhé straně však ve stejné práci hovoří Radaelli o „soft framing mechanisms of Europeanisation“, tedy o takových nástrojích evropeizace, které mohou vytvořit základ pro budoucí politickou změnu. Klíčové konstatování z úst tohoto autora však je, že „tyto nástroje nevytváří žádný tlak ve smyslu adaptace“ (Radaelli 2000: 18). Právě toto tvrzení podporuje hlavní bod kritiky uvedený v té práci. Proces učení může vést k domácí změně, nelze jej však nazývat či zaměňovat s adaptačním tlakem. Pokud tedy budeme v jistých případech, kdy tyto mechanismy povedou k domácí změně, logicky spatřovat absenci adaptačního tlaku, nebude nám celý případ samozřejmě zapadat do klasických schémat (viz dále), která s adaptačním tlakem vždy automaticky počítají. V takových případech bychom pak právem směli předpokládat, dle dikce přednesených tezí, že evropeizace pravděpodobně nenastala.

Pro úplnost je na tomto místě nutné nastínit přístup Claudia Radaelliho a Romaina Pasquiera. Práce obou autorů je dokladem spíše rigidnější verze přístupu k evropeizaci, o které byla řeč na samém úvodu práce. Při výčtu nutných podmínek pro evropeizaci jdou značně do hloubky a nespokojí se ani s jakoukoliv přístupnější „minimalistickou“ verzí definice evropeizace. To je však možná škoda, jak se ukáže v kapitole 2.3, neboť tím vylučují hned jistou část případů domácí změny. Základní podmínkou je podle nich systém interakcí na evropské úrovni. Ani socializace však v rámci tohoto pojetí není dostačující podmínkou.⁹ „... adaptační

tlak je nutnou podmínkou ve standardním modelu, ne však v přístupu bottom-up¹⁰ (Radaelli a Pasquier 2008: 41). Z vyjádření Radaelliho a Pasquiera tedy vyplývají dvě klíčové věci. Zprvde de facto nepřipouštějí, že by samotný proces socializace, nedoprovázený adaptačním tlakem, mohl vést k evropeizaci a zadruhé nepřipouštějí, že by k evropeizaci vůbec mohlo dojít při neexistenci adaptačního tlaku. Tímto tvrzením uznávaných autorů se však dostáváme do rozporu s tezemi autorů jiných. Např. na případu práce autorů Thomas Risse, Maria G. Cowles a James Caporaso bude ukázáno, že proces učení sám o sobě může stačit (Risse, Cowles a Caporaso 2001: 12). O to více je udivující, že Radaelli ve své jiné práci překvapujícím způsobem připouští, že vše může proběhnout i bez adaptačního tlaku. Jistě, že při podrobnější argumentaci by jednotliví autoři svá tvrzení precizovali, je však nezpochybnitelné, že takto v obecné rovině jdou jednoznačně proti sobě (srov. Radaelli a Pasquier 2008: 41).

2.2 Identifikace adaptačního tlaku

Z dosavadního pojednání o adaptačním tlaku v kapitole 2.1 vyplývá, že je mnohdy úmyslně dezinterpretován či přizpůsobován tak, aby vyhovoval popisu daného případu evropeizace. S takovým přístupem se samozřejmě nelze smířit. Zmíněné zkruslení vyplývá patrně z neopatrného nakládání s tímto pojmem. Adaptačním tlakem každý myslí něco jiného a na základě toho pak působí některé případy, kde se hovoří o adaptačním tlaku, poněkud chaoticky.

Východiskem z této nejasnosti může být striktní a velmi přesné vymezení toho, co adaptačním tlakem je a co rozhodně není. Takové vyhraničení je sice možné označit jako subjektivní, nicméně bez něho se koncept evropeizace nepohne kupředu. Jako klíčovou tezi pro přesné vymezení adaptačního tlaku považují použít již zmíněnou citaci Radaelliho práce z roku 2000: „pressure implies coercion“, tedy „tlak implikuje donucení“ (Radaelli 2000: 17). Tento náznak, jak vnímat tlak, je i v souladu s možným laickým vnímáním a navíc poměrně názorně ukazuje, jakým směrem se můžeme ubírat. Vezmeme-li jiné „soft“ metody evropeizace, např. proces učení, dostaneme se do poněkud neuchopitelné situace. Takový proces sice může vést k domácí změně, je z něj však úniku, pokud se učící se jedinec vzepře a bude trvat na zachování statutu quo. Kde je tedy nějaké donucení či nátlak?¹¹ Na základě této argumentace se lze domnívat, že jediným akceptovatelným tlakem v jeho pravém významu je tlak spojený s aktivním nucením, kterému se lze jen těžko vyhnout, respektive je nutné vyvinout značné úsilí k odolání. Adaptační tlak tedy budu nadále vnímat výhradně v jeho „hard“ pojetí. Všechny ostatní metody nastolování domácí změny jsou sice možné, a budou dále v práci podrobně rozebírány, nemohou však být v žádném případě označeny jako „adaptační tlak“, protože jím zjevně nejsou. V kontextu této práce tedy z diskurzu adaptačního tlaku vylučuji všechny takové případy, ve kterých tlak neimplikuje donucení. Stejně tak pouhá anticipace „hard pressure“ adaptačním tlakem není, neboť lze předpokládat, že něčemu, co ještě nenastalo, se dá do budoucna strategicky volenými kroky vyhnout či proti tomu dokonce bojovat.

2.3 Nový přístup?

Situace, ke které chci dospět, je v literatuře popisována maximálně jen v útržkovitých náznamech. Lze si tedy konkrétně představit situaci, kdy víceméně neformální proces učení vede k tomu, že země subjektivně pocítí tlak, který však, soudě podle analogických reakcí dalších

zemí, nebyl vyvinut.¹² I subjektivní tlak však hypoteticky může vést k domácí změně.¹³ Klíčová je v takovém bodě samozřejmě motivace aktérů uvěřit vlastní domněnce, že jsou terčem nátlaku. V takové situaci se nabízejí dvě subhypotézy.

a) Aktér EU naznačí aktérům A, B až Z (členské země EU) na mezivládní konferenci či na jiné platformě diskusního charakteru, že existuje hypotetické řešení nějakého problému, které vyžaduje změnu domácí politiky. Aktér C aktivně přistoupí k předloženým závěrům konference a iniciativně začne téměř okamžitě jednat, jakkoliv by sám bez existence EU tak rychle nikdy nejednal (došlo tedy k evropeizaci!).¹⁴ Sám iniciuje navrhované změny urychleně, aby za ně navíc případně získal nějaké politické body. V ideálním případě je aktér C označen jako prozíravý průkopník, tedy vzorový případ politicky konsekventního myšlení.¹⁵

b) Aktér EU naznačí aktérům A, B až Z, že existuje hypotetické řešení nějakého problému, které vyžaduje změnu domácí politiky. Aktér C, nevidá východisko zachovávající status quo a obává se dříve či později donucení ke změně domácí politiky formou hard law, přistupuje sám ve vlastní zemi na základě vlastní iniciativy k legislativním změnám (tedy nastane domácí změna). I tento jedinec je v očích mnohých možná prozíravým průkopníkem s politickým nadáním, jak však budu následně demonstrovat, pouhé zdání může klamat. Takový jedinec politické body za svoji činnost obdrží, na rozdíl od varianty „A“ však rozhodně hrdinou nebyl, protože ve skutečnosti byl možná donucen okolnostmi.

Případy „a“ i „b“ ukazují, že nelze mluvit o skutečném adaptačním tlaku v jeho předem stanovené definici. Jednalo se o pouhý proces učení, tedy o „soft“ nástroj, který země C mohla, při použití diplomacie či hrozby, zvrátit. Mezivýsledkem této demonstrace je tvrzení, že v zemi C došlo k domácí změně, a to jednoznačně v důsledku evropeizace.¹⁶ Klíčové je pak v této situaci konstatování, že nebyl vyvinut adaptační tlak. Alespoň tedy ne tlak v klasickém slova smyslu, tedy metodou, kdy by jej objektivně pocítovali zúčastnění jedinci natolik, že by neviděli možnost jiného východiska než akceptace.

Stupeň adaptačního tlaku vytvořený evropeizací je přímo úměrný stupni shody či neshody evropských institucí a domácích struktur (Risse, Cowles a Caporaso 2001: 7).¹⁷ Nacházíme se tedy v pomyslné situaci, kdy v rámci sociálního učení na úrovni EU vznikl nesoulad mezi navrhovanou politikou na úrovni EU a domácími strukturami zemí A až Z (nebo většiny z nich). Země C však neměla objektivní důvody domnívat se, že EU po ní za každou cenu vyžaduje dosažení shody.

Schéma: Pozměněné schéma nastolování procesu domácí změny

<p>1. náznak nesouladu —————→ 2. domácí změna země C —————→ 3. adaptační tlak na země A až Z (vyjma C, kde změna již nastala) = v zemích A až Z došlo k domácí změně, ve všech v důsledku evropeizace</p>
--

Zdroj: Autor

Základní konstrukce tohoto přístupu však není zcela nová a lze se s ní setkat ve stávající literatuře. Např. Risse, Cowles a Caporaso popisují proces učení (learning). Podle očekávání tvrdí, že učení, jehož výsledkem jsou změny v zájmech a identitách aktérů, se objevuje spíše

zřídka (Risse, Cowles a Caporaso 2001: 12). V tomto bodě mají zmínění autoři samozřejmě pravdu a cílem této práce není vnutit referenční případ jako častěji se vyskytující. V některých zásadních bodech lze s nimi najít shodu. Např. v již zmíněném vyjádření četnosti případů či také v popisu výskytu. Říkají, že „takové učení obvykle nastává po kritických politických chybách nebo v krizích, kdy aktéři přehodnocují své preference“ (Risse, Cowles a Caporaso 2001: 12). Takové vymezení je zcela přesné a bezchybně sedí jak na referenční případ zvýšeného krytí bankovních vkladů, tak na moji předešlou teoretickou modelaci. V jednom bodě ale přece jen nelze s těmito autory souhlasit. Při popisu domácí změny z iniciativy procesu učení¹⁸ nejsou ochotni opustit třístupňový model v jeho klasické časové posloupnosti, tedy **evropeizace – neshoda/adaptační tlak – zprostředkující agenti** (srov. Risse, Cowles a Caporaso 2001: 12).

Právě s touto neústupností vedu polemiku, kterou názorně zdůrazním ve třetí kapitole. V praxi se totiž ukazuje, že proces učení lze na klasickou sekvenci po sobě následujících kroků aplikovat jen s velkou mírou fantazie, resp. nelze tak učinit, aniž by nebyla některá fakta zkruslena. Rigidita současných přístupů je však neúprosná a adaptační tlak se stal klasickým prvkem většiny studií o evropeizaci. Přesto však, jak jsem se pokusil naznačit, není můj přístup zcela nový a Radaelli se jej pokouší odhalit (srov. Radaelli 2000: 17–18), resp. u soft nástrojů mluví také o neexistenci adaptačního tlaku, přestože se tedy již bohužel nezabývá následným zařazením takových případů domácí změny do nějakého jiného schematického rámce. Právě to představuje značný problém. Nacházíme případy, které se jakoby pohybují ve vzduchoprázdnu, protože nezapadají do klasických schémat, kde pro ně není místo. I tak jsme však přímo konfrontováni s potvrzením domněnky, že evropeizace může probíhat bez existence adaptačního tlaku.

Název této kapitoly „Nový přístup?“ nese záměrně otazník. Samozřejmě, že proces učení jako impulz pro následující domácí změnu je v literatuře existujícím prvkem. Risse, Cowles, Caporaso či Radaelli, kteří byli pro svoje z jistého pohledu nadějně postoje výše citováni, jsou toho dokladem. Zcela nejlepší důkaz toho, co jsem se doposud snažil ukázat, však poskytuje Dirk Lehmkuhl. Dělá tak ne náhodou v závěru sborníku s názvem „Europeanisation – New Research Agendas“, jehož cílem je již z podstaty žánru shrnout dosavadní výzkum a nabídnout otevřené prostory pro bádání do budoucna. Jeho teze představují vítaný smířlivý „mix“, tedy naznačení jakéhosi kompromisu v definici evropeizace. Jedná se jinými slovy o upozornění na skutečnost, že v rámci konceptu lze sledovat i jiné scénáře, lze tedy uskutečnit jakousi přestavbu současných dogmat. Lehmkuhl říká, že „Evropeizace je o vertikálních a horizontálních dimenzích vlivu, spíše než jen o pozornosti (věnované) tlaku top-down ... je charakteristická citlivostí k institucionálním a myšlenkovým faktorům, spíše než jen k záležitostem institucionálního nesouladu (misfit) ... a věnuje pozornost dobrovolné adaptaci prostřednictvím procesu učení a transferu policy, spíše než jen pokukování po reaktivních procesech adaptace“ (Lehmkuhl 2008: 340). Tato poznámka zní, řečeno s trochou nadsázky, jako ironická sprcha veškeré dosavadní názorové rigiditě značné části autorů a neprorazitelnému kánonu evropeizačních (často graficky naznačených) schémat. Lehmkuhl jinými slovy říká, že nekonečně zkoumat evropeizaci za pomoci hledání nesouladu a adaptačního tlaku v rámci perspektivy top-down je nedostatečné. Tyto nástroje a perspektivy jsou sice podle něj účinné, ale nestačí. Mají stát při výzkumu v pozadí a uvolnit místo mnohdy výrazně sofistikovanějším procesům. Navíc lze z jeho citace zcela originálně zdůraznit výraz „dobrovolná adaptace

prostřednictvím procesu učení“). Lehmkuhl jej uvádí pouze jakoby mimochodem a vítaným způsobem jej považuje za základní součást uvažování o evropeizaci.

* * *

Ještě než budu aplikovat některá nabízená zjištění v praxi, nabídnu v rámci teoretického rozboru otázku, jestli vůbec vlastně hovoříme o evropeizaci, vymyká-li se ten který případ základním vzorcům evropeizačního procesu, resp. procesu nastolování domácí změny. Je totiž eventuálně také možné dospět ke zjištění, že domácí změny nebyly způsobené evropeizací, ale shodou mnoha náhod, jak tomu ostatně nezřídka kdy bývá. Klíčovou úlohu v objasnění základní otázky „Došlo vůbec k evropeizaci?“ sehrály práce autorů nabízející metodu obrácených scénářů. Např. Markus Haverland hovoří o tzv. kontrafaktuální perspektivě (counterfactual scenario), tedy o jakémsi pokusu, kdy si každý jedinec při výzkumu evropeizace nejprve uvědomí, zda by k jisté změně domácí politiky došlo, kdyby neexistovala EU (Haverland 2003: 6).¹⁹ Takové modelování, pro mnohé možná příliš teoretické nakládání s historií, je však klíčové pro můj případ. Má totiž vysoce explanační a důkazný charakter. Pomůže tak podepřít moji tezi, že k domácí změně došlo v důsledku evropeizace, ovšem za diametrálně odlišného scénáře, než jaký nabízejí hlavní teoretici perspektivy top-down.

3. Případová studie: Navýšení pojištění bankovních vkladů střadatelů

Je docela možné, že ve výzkumu evropeizace máme co do činění s nejrůznějšími psychologickými fenomény, které se na první pohled vymykají racionálnímu uvažování. Proč by jedinec X reagoval na nevyřčené přání nadřazeného subjektu Y? Možná odpověď se skrývá v značně subjektivně vyznívajícím „předvídavosti“ či „očekávání nevyhnutelnosti domácí změny“. V úvahu však pro úplnost připadá i možná anticipace adaptačního tlaku. Následující případová studie je příkladem, který názorně ilustruje, že výše popsany třístupňový model není zobecnitelný pro všechny případy evropeizace. Jakkoliv se jedná o výběr náhodný, plní beze zbytku jasně stanovený cíl, tedy zpochybnit stávající schematizující přístup.

Bývalý ministr financí ČR Miroslav Kalousek po doporučení zasedání ministrů financí v Lucemburku navrhl ve vládě navýšení pojištění vkladů na 50 tis. eur.²⁰ Zvýšené zabezpečení úspor následně ve zkráceném řízení schválila poslanecká sněmovna a podepsal prezident. To vše se stalo jen na základě doporučení a Česká republika patřila k prvním zemím, které tak rychle učinily kroky, jejichž motivací bylo pouhé doporučení ze strany EU, nikoliv nevyhnutelný tlak na jejich přijetí. Konstatování, že nešlo o tlak v klasickém slova smyslu, je přitom potřeba na tomto místě explicitně zdůraznit. Lze spekulovat nad vážností situace v době krize a nad otázkou, zda by se země k podobnému kroku neodhodlala dříve či později, je však zjevné, že z hlediska časové souslednosti v tomto případě vláda, respektive ministr financí Kalousek, jednala na základě impulzu ze strany EU.²¹ Stejně tak určení konkrétní výše nového krytí vkladů bylo významně podmíněno iniciativou EU.²² Na podporu tohoto tvrzení lze uvést, že klíčoví představitelé před iniciativou EU nepracovali na seriózní úrovni s myšlenkou možného navýšení krytí vkladů. Jako doklad tohoto tvrzení může posloužit např. viceguvernér ČNB Mojmir Hampl, klíčová osobnost českého ekonomického života: „Náš stávající systém pojiš-

tění kryje podstatnou část vkladů obyvatel. ... Věřím, že i nadále všichni zachovají chladnou hlavu... Doufejme, že se podobným závazkům vyhneme. Uvedené garance jsou v případě mnoha zemí fakticky nenaplnitelné, a tudíž nedůvěryhodné. Až na Dánsko se hitparáda vystavování garancí týká zemí eurozóny, tedy zemí s jednotnou měnou“ (rozhovor s Mojmiřem Hamplem ze dne 8. října 2008). Ze slov Mojmíra Hampla tedy zcela jednoznačně vyplývá, že Česká republika až do zasedání Rady ministrů 7. října 2008 neuvažovala seriózně o navýšení krytí vkladů a impulzem se stalo až toto zasedání.

Tabulka: Přehled sledu událostí v souvislosti s navýšováním pojištění vkladů

Počátek	Existence problému	<i>Střadatelé v EU i na celém světě mají nedůvěru v bezpečnost svých vkladů v bankách. Hrozí masivní vybírání vkladů. Tento problém však není všude stejně aktuální. Někde tedy hrozí více bezprostřední riziko než jinde.</i>
1. krok	7. 10. 2008	<i>Zasedání Rady ministrů²³ – shoda ministrů, že státy navýší pojištění vkladů v bankách na úroveň alespoň 50 tis. €. Takový výsledek však byl právně nezavazující, měl deklaratorní povahu a vycházel z dohody států.²⁴</i>
2. krok	14. 10. 2008	<i>Vláda České republiky schválila na základě návrhu Miroslava Kalouska navýšení krytí vkladů na 50 tis. €, přičemž vklady byly nově pojištěny do výše 100%.²⁵</i>
3. krok	15. 10. 2008	<i>Evropská komise schválila návrh směrnice zvyšující pojištění vkladů. Z hlediska relevance představuje pouze tento krok „hard pressure“, tedy nevyhnutelný tlak, proti kterému je třeba z perspektivy členské země bojovat, nebo se mu podvolit.²⁶</i>

Zdroj: Autor

Klíčovým momentem jsou další navazující události na úrovni EU. Až po schválení navýšení krytí na 50 tis. eur českou vládou (14. října 2008) podala stejný návrh Evropská komise, a sice až o den později, tedy 15. října. Formálně vzato tedy Česká republika nejednala na základě sekundárního práva Společenství, které by ji ke změnám nutilo, nýbrž na základě vlastní iniciativy, maximálně na základě doporučení ministrů financí zemí EU.

Samozřejmě se tu otevírá volné pole pro spekulace, zda tento krok České republiky nebyl uspišen jasnými informacemi o tom, že EU stejně v nejbližší době podobnou legislativu přijme. Lze tedy vznést hypotézu, že Česká republika jednala na základě legislativy, která ještě neexistovala, o jejímž brzkém vzniku však neměla nejmenší pochybnosti. Přesto nelze popřít, že kroky České republiky měly formálně vzato zcela dobrovolný charakter, nikdo ji k tomu nenutil, adaptační tlak neexistoval. Jakkoliv mohl být tlak anticipovaný, pořád ještě existovala možnost vzepřít se spolu s několika dalšími státy při projednávání návrhu v Radě ministrů, respektive snažit se návrh pozměnit.

V souladu s Haverlandovou kontrafaktuální perspektivou, která byla výše popsána, lze poměrně bezpečně usoudit, že na počátku českého zvýšení krytí bankovních vkladů stojí evropeizace, neboť bez existence EU by minimálně časová souslednost, stejně jako otázka konkrétní výše krytí byly odlišné. Po tomto nezbytném zjištění lze aplikovat klasická pravidla, která mnozí autoři popisující proces nastolování domácí změny uvádějí. Např. Risse, Cowles a Caporaso nabízejí klasický třístupňový model, tedy **evropeizace – shoda/neshoda/adaptační tlaky – zprostředkující agenti** ... což nakonec má vést k domácí změně (srov. Risse, Cowles a Caporaso 2001: 6).

Dané schéma lze na náš případ aplikovat následovně:

- 1. Nesoulad** – ten je v celém případě nejviditelnější. Nesoulad nemusí být nutně chápán jako rozdíl mezi formálními stavy, ale i mezi formálním stavem a neformálním požadavkem. Evropská unie vznesla doporučení, které lze vnímat jako nezávazný požadavek. Doporučená úroveň krytí vkladů nebyla v souladu se stávajícím krytím vkladů v České republice, vznikl tedy viditelný a nezpochybnitelný nesoulad.
- 2. Adaptační tlak** – je v celém procesu spíše sporným bodem. Dostáváme se tedy do zcela netypické situace z hlediska klasických vzorců procesu domácí změny. Existoval nesoulad, nastala domácí změna, formální tlak v pravém slova smyslu, tak jak jej popisuje např. výše zmíněná práce Radaelliho (Radaelli 2000) či moje pracovní definice z úvodu práce, však nenastal. Stimulujícím prvkem tak maximálně byla vidina či předpověď tlaku, který by pravděpodobně přišel dříve či později. Je tak nastolena otázka, do jaké míry je tento případ zasaditelný do kontextu podmínek domácí změny, které uvádějí Börzel a Risse (Börzel a Risse 2000: 2). Jestliže v daném případě uměle najdeme nesoulad, s adaptačním tlakem je to výrazně obtížnější, jakkoliv ho oba autoři považují za nutnou, nikoliv však jedinou podmínku procesu domácí změny.²⁷ Přistoupíme-li na jejich tvrzení, pak je však musíme nutně více specifikovat a rozvést. Je tedy možné hovořit o nutném adaptačním tlaku, ten však má v tomto případě tu podobu, že ještě nenastal. Nelze však vyloučit, že v jistém krátko- či střednědobém horizontu nastane. Fakticky však, v souladu se mnou vymezenými pravidly pro popis adaptačního tlaku, musím v tomto případě popřít jeho existenci. Anticipovaný tlak totiž nelze reálně odhadnout, neboť proces ještě nebyl ve stavu, kdy bylo možné odhadovat, na co přesně bude v EU tlačit, resp. jaké budou šance jisté skupiny protestujících států konečně rozhodnutí ovlivnit.²⁸
- 3. Zprostředkující aktéři** – tito sehráli v celém procesu klíčovou roli. Tanja Börzel a Thomas Risse (Börzel a Risse 2000: abstrakt) uvádějí, že adaptační tlaky samy o sobě jsou nedostačující. „Musí existovat zprostředkující faktory, ‚Agenten des Wandels‘²⁹ nebo také ‚change agents‘, umožňující či zakazující domácí změnu a odpovědné za empiricky pozorovatelný rozdílný vliv Evropy“ (Börzel a Risse 2000: abstrakt).
Ostatní země Evropské unie byly v podobné situaci jako Česká republika, jejich postoj však byl v jednotlivých případech pasivnější. Některé z nich čekaly až na přímý adaptační tlak, kterého se dočkaly se vznikem sekundární legislativy. V jejich případě tak nastala domácí změna na základě vzorových schémat. Čeští zprostředkující aktéři však převzali iniciativní roli a jejich pozice v celém procesu tak byla významně urychlující, tedy napomáhající domácí změně. Jejich důvody mohly být jakékoliv, pravděpodobně asi snaha uklidnit domácí střadatele co nejdříve. To vše však na základě iniciativy Evropské komise a pod heslem: „agenda je stejně nastolena, dříve či později k tomu tedy dojde, a proto jednejme hned“.
- 4. Domácí změna** – jak již bylo popsáno, domácí změna nastala v českém prostředí mnohem rychleji, než ji formálně vyžadovala EU. Jakkoliv k ní však nedošlo na základě klasického schématu, není pochyb, že se jedná o ryzí evropeizaci perspektivy top-down, a to na základě aplikace všech klasických součástí pomyslného řetězce domácí změny, jakkoliv v jiném pořadí a jiné podobě.

V rámci výše popsané explanace chybí jasně zdůraznění toho, jak je možné, že k domácí změně došlo, i když se formálně jednalo o situaci, která byla v rozporu s klasickými schématy procesu domácí změny.

Je třeba hledat zcela nový přístup. Stávající schémata jsou tedy buď nefunkční, a tudíž nepoužitelná a v důsledku neuniverzální, nebo je lze s vysokou dávkou tolerance použít s odkazem na specifickou daně situace.³⁰ Jisté dílčí vysvětlení může být závislost na diskurzu. Vivien Schmidtová a Claudio Radaelli zdůrazňují, že diskurz je jedním z několika faktorů zahrnutých do změny policy (Schmidt a Radaelli 2004: 189). Dále popisují původ změny, respektive motivaci ke změně: „Politiky EU nejsou produkovány ve vakuu, nýbrž v aréně, kde instituce EU a členské státy projektují své zájmy a diskurzy. V některých případech je skutečná substance politiky EU nejednoznačná (ambiguous) a založená na „new modes of governance (např. otevřená metoda koordinace)“...“ (Schmidt a Radaelli 2004: 185). Právě práce Schmidtové a Radaelliho do jisté míry objasňuje náš případ. Její přidáná hodnota spočívá v tom, že s odkazem na „new modes of governance“ a diskurz je schopná vysvětlit, jak mohlo dojít k domácí změně i bez přímého tlaku. Zároveň je však nutné zdůraznit, že jakkoliv jsou východiska Schmidtové a Radaelliho pro následující vývoje vysoce prospěšná, lze jen spekulovat či dokonce zapochybovat nad tím, zda oba autoři chtěli dojít ke stejnému cíli jako já. Rozhodující však je, že i český případ má na svém začátku otevřenou metodu koordinace a diskurz rychlého celosvětového nastolování co nejučinnějších metod řešení bankovní krize. Právě diskurz můžeme tak chápat jako dostatečného hybatele změny. Z pohledu České republiky, resp. ministra financí Kalouska, vedly stávající diskurzivní narace k jedinému cíli – zvýšení krytí bankovních vkladů pro uklidnění střadatelů. Zmíněné narace měly samy o sobě jinou povahu než přímý adaptační tlak, vykonaly však prakticky podobnou funkci. Roli diskurzu dokládají také James G. March a Johan P. Olsen. Podle nich slouží diskurz k vysvětlení politických událostí, k legitimizaci politických akcí, k vývoji politických identit... atd. (March a Olsen in Schmidt a Radaelli 2004: 202).

V daném případě lze však použít i alternativní výklad události, který je v rozporu s mými závěry. Popsanou situaci lze tedy jinou optikou ukotvit i v souladu se stávajícím třístupeňovým schématem. Existoval záměr na úrovni EU navýšit pojištění vkladů. Země EU anticipovaly nevyhnutelnost domácí změny, pocítily adaptační tlak. Na základě toho jednaly a navýšily krytí vkladů. Následovně EU korunovala celý proces tím, že přijala legislativní akt vyžadující po státech změny, které byly již uskutečněny. V tomto pojetí celý případ perfektně zapadá do klasického schématu perspektivy top-down a nejvíce zásadní mimořádnosti.

Dílčím závěrem může být zjištění, že je poměrně nepodstatné, jak příčiny domácí změny popíšeme. Na výsledku to nic nemění. Vidíme však, že v rámci mého pojetí se objevují viditelné trhliny v konceptu adaptačního tlaku. Ten se již pod jistým úhlem pohledu nemusí do budoucna tvářit jako nutná podmínka evropeizace.

4. Závěr: Současné hlavní nedostatky konceptu evropeizace

Cílem textu bylo zabývat se některými hlavními nedostatky konceptu evropeizace, který v rámci pojetí mnohých autorů setrvává v poměrně rigidních mezích. Srovnání přístupů jednotlivých výzkumníků k otázce adaptačního tlaku v rámci druhé kapitoly ukázalo, že zmíněná rigidita se omezuje výhradně na případy evropeizace, které můžeme označit jako „klasické“.

Mnohem méně často se setkáváme s odpověďmi na otázky u případů, které se těmto klasickým vymykají.

Klasické vysvětlující schéma procesu evropeizace se jeví jako nekomplexní, nepokrývá tedy všechny eventuální případy. Klasický scénář počítá s adaptačním tlakem jako nutnou podmínkou domácí změny, mnohdy je však jejím impulzem např. proces učení, tedy sejití se za kulatým stolem a přijetí postupů a metod, které se jeví jako zajímavé či dokonce osvědčené z dosavadní praxe jiných členských zemí. Jako mimořádně zajímavý se však takový proces jeví ve světle absence adaptačního tlaku. Přímou se totiž sotva lze setkat ve stávající literatuře s tvrzením, že by se celý evropeizační proces mohl odehrát i bez režie adaptačního tlaku. Přidanou hodnotou této práce tak má být naznačení nových směrů a jisté zpochybnění rigidity stávajícího přístupu, respektive pokus o jeho rozmělnění a rozšíření o nové scénáře. Ani v tomto ohledu nelze hovořit o zcela novém přístupu. Práce ukázala, že s podobnými náznaky se setkáváme i v některých stávajících pracích, a za všechny lze zmínit Lehmkuhla, jehož pohled na evropeizaci působí velmi nově. Mimo to lze zopakovat závěry Schimmelfenniga a Sedelmeiera. Ty se sice týkají kandidátských zemí střední Evropy, tedy zcela neporovnatelného případu, také však naznačují, že k domácí změně může dojít za různých okolností a ne nutně jen pod tlakem. Nejzávažnějším problémem, který způsobuje i případné odmítnutí adaptačního tlaku, je jeho nepřesná či víceméně neexistující definice. Jeho přesnější vymezení by tak možná napomohlo přesnějšímu ukotvení celého konceptu evropeizace.

Zůstává však ještě otázka, proč členská země v jisté situaci dobrovolně jedná, aniž by k tomu byla kauzálně nucena. Odpověď na ni je spíše impulzem na samostatný a pravděpodobně velmi rozsáhlý výzkum, neboť motivace mohou být různé. Zcela hypoteticky lze uvažovat o různých okamžicích výhodnosti takového kroku pro danou zemi. V práci byl popsán jen jeden myslitelný postup. Česká republika patrně jednala z pohnutky blížící se nevyhnutelnosti řešení. Heslem doby taky bylo „jednejme teď, jinak budeme možná stejně muset jednat za několik měsíců“. Odstup doby však ukázal, že pády bank nebyly v tomto prostoru nijak markantní či lavinové a lze jen spekulovat, zda to bylo zapříčiněno krytím vkladů navýšenou důvěrou vkladatelů.

Poznámky

1. Cílem formulace „nemožnost vymezení se proti klasickým přístupům“ nemá být v žádném případě jejich zpochybnění. Jedná se spíše o snahu naznačit, že míra kanonizace a zdánlivé nezpochybnitelnosti v rámci některých prvků konceptu evropeizace je markantní.
2. Na tomto místě lze uvést známou definici evropeizace od Claudia M. Radaelliho: „Evropeizace je proces (a) utváření, (b) difuze a (c) institucionalizace formálních a neformálních pravidel, procedur, paradigmat policy, stylů, způsobů „jak věci dělat“ a sdílených hodnot, které jsou nejprve definovány a konsolidovány v rámci utváření rozhodnutí EU a poté inkorporovány do logiky domácího diskurzu, identit, politických struktur a veřejných politik“ (Radaelli 2000: 4; české znění definice z Dančák, Fiala a Hloušek 2005: 20). Tato definice slouží k lepšímu pochopení výrazu evropeizace, pro tuto práci však není podstatná. Cílem je totiž zabývat se detailně samotnými podmínkami procesu inkorporace rozhodnutí EU do domácích systémů. Teoretická část práce tak rozebírá především tzv. třístupňový model (viz dále) a konkrétně se zabývá tzv. adaptačním tlakem (viz dále).

3. Právě s touto často zmiňovanou formulací vedu polemiku. Adaptační tlak je tradičně označován, v různých slovních modifikacích, jako „nutná, nikoliv jediná“ podmínka evropeizace. Jak však bude ukázáno na našem referenčním případě, toto tvrzení může být z hlediska předkládané nutnosti do jisté míry sporné. Celý problém je tak pravděpodobně do jisté míry způsobený již zmíněnou volbou ideálních referenčních příkladů, které hypotézu nutnosti adaptačního tlaku potvrzují. Ve většině případů lze tedy s oběma autory bezpochyby souhlasit, ne však vždy.
4. Markus Haverland tak nepřímou potvrzuje klíčovou domněnku této práce a volba referenčního případu ve třetí kapitole se v tomto světle jeví jako logická.
5. Více také viz Dančák, Fiala a Hloušek 2005: 17.
6. Fakt, že význam pojmu „adaptační tlak“ je nutné chápat víceméně intuitivně, je sice možná politováníhodný, nicméně lepší řešení se v současném stavu výzkumu nenabízí. Tato skutečnost byla výše velmi podrobně demonstrována na příkladech výpovědi hlavních teoretiků evropeizace.
7. To alespoň vyplývá z radikálnějšího výkladu evropeizačních schémat.
8. Právě takto budu v této práci, jak bude dále popsáno, adaptační tlak chápat.
9. Tím však je poněkud v rozporu s procesem učení (learning), který je také výrazem socializace, tedy „soft metody“, a o němž tvrdím, že také samo o sobě může vést k domácí změně i bez viditelného adaptačního tlaku.
10. Z kontextu vyjádření tu vyplývá, že standardním modelem mají oba autoři na mysli perspektivu top-down.
11. I samotný výraz „donucení“ je samozřejmě do jisté míry problematický. Jeho význam v mém pojetí však jasně vyplývá z kontrastu „soft“ a „hard“ metod. Jinými slovy proces učení ani náznakem donucení nepředstavuje, jiná situace nastává však v případě sekundární legislativy, např. směrnice či nařízení. I ty lze samozřejmě zablokovat. V takovém případě však musí stát s odmítavým postojem, zvláště jedná-li se o většinově akceptovaný návrh legislativy, vyvinout poměrně značné úsilí na zablokování. Tlak okolí na odbourání menšinového postoje je pak přirozeně značný a je obtížné mu odolat.
12. Pod výrazem „subjektivní tlak“ si lze představit širší škálu nástrojů nabádání ke změně ze strany EU. Může se jednat o více či méně důrazné doporučení, podané písemně výstupem ze zasedání nějakého orgánu či jen na tiskové konferenci ústně, vždy formálně s nezavazující povahou. Je však nutné zdůraznit, že z formálního hlediska se nejedná o tlak implikující donucení, země má tedy možnost říci jednoduché „ne“ a dále není nucena. V případě návrhu sekundárního práva (směrnice, nařízení) sice také disponuje možností návrh zablokovat, je však na ni vyvíjen nátlak.
13. Velmi vzdáleným příkladem pro ilustraci tohoto jevu je evropeizace kandidátských zemí na vstup do EU. Jak říká Heather Grabbe: „Kandidátské země mají tendenci angažovat se formou předčasného přizpůsobení se evropským policiím, tím že přejímají normy a praktiky EU, dříve než jim EU řekne, že tak musí učinit“ (Grabbe 2002: 10). Tento případ sice vzniká v absolutně odlišném prostředí (kandidátské země hledají nové modely), má však potenciál odhalovat možné pohnutky některých zemí být více aktivní, než je po nich vyžadováno. Změny domácí politiky na základě sociálního učení jsou sice běžnou variantou, typickou však právě pro kandidátské země, např. střední a východní Evropy (Schimmelfennig a Sedelmeier 2005: 18).
14. Tento závěr si lze jednoduše potvrdit experimentem tzv. kontrafaktuální perspektivy, tak jak ji popisuje Markus Haverland (srov. Haverland 2005: 6).
15. Je třeba zdůraznit, že v tomto hypotetickém případě nedošlo k adaptačnímu tlaku, tak jak jej chápou. Přesto však došlo na základě evropeizace k domácí změně.
16. Přítomnost evropeizace je tu zřejmá. Bez procesu učení na evropské rovině by totiž země C s nejvyšší pravděpodobností k danému kroku nepřistoupila, respektive nepřistoupila by k němu v žádném případě tak rychle.
17. Výraz instituce je tu chápán v obecném slova smyslu a jeho význam může konotovat např. i jednotlivé politiky nebo obecněji řečeno všechny tři složky politiky, tedy policie, politics a polity.
18. Pod procesem učení si lze např. představit OMK, tedy otevřenou metodu koordinace.

19. Haverlandova kontrafaktuální perspektiva je poměrně sofistikovaným pokusem s přesně stanovenými pravidly tak, aby měla výpovědní hodnotu. Kritérii, která Haverland dále podrobně specifikuje, jsou jasnost, historická konzistence a konzistence s teoretickými zákony a pravidly (Haverland 2005: 6). Kvůli omezenému vyhraněnému prostoru danému žánrem této práce si však vystačím s pouhým zjednodušeným konstatováním „co by bylo, kdyby...“ s cílem stanovit, zda v daném případě došlo k evropeizaci či nikoliv. Toto konstatování je klíčové pro celou tuto práci, abych dokázal, že nastalo poněkud jiné evropeizační schéma, a přitom není pochyb o tom, že se jednalo o skutečnou evropeizaci.
20. Miroslav Kalousek byl ministrem financí nominovaným KDU-ČSL ve vládě Mirka Topolánka v letech 2006–2009. Zvolený případ má čistě ilustrační charakter a je pravděpodobné, že takových či podobných případů existuje více. Jeho motivací je tak pouze rozšířit řadu stávajících explanačních rámců.
21. Premiér Mirek Topolánek 16. října 2008 na summitu EU vystoupil s projevem, ze kterého vyplývá, že ČR se navýšením pojištění vkladů pouze přizpůsobuje EU: „Česká vláda postupuje v souladu s doporučením a chápe kroky zemí postižených nestabilitou. Má ale své důvody k obavám z případných unáhlených kroků vlád Unie“ (více viz Vláda České republiky 2008a).
22. Výsledek ze zasedání Rady nemá direktivní povahu. Jedná se víceméně o doporučení členským státním a příslib legislativních kroků Komise. Když Komise o několik dní později schválila skutečně návrh směrnice, popsala v důvodové zprávě předcházející kroky. Dokládají, že stanovisko Rady mohlo mít impulzivní charakter, klasickým adaptačním tlakem však nebylo. „Rada Evropské unie se dne 7. října 2008 dohodla, že prvořadým úkolem je obnovit důvěryhodnost a řádné fungování finančního sektoru. Rada se zavázala přijmout veškerá nezbytná opatření na ochranu vkladů jednotlivých spořitelů a uvítala iniciativu Komise urychleně předložit příslušný návrh, který by podpořil sbližování systémů pojištění vkladů. Směrnice by tudíž měla být revidována ve třech klíčových oblastech: zvýšení minimální úrovně krytí, zkrácení lhůty k výplatě na nejvýše tři dny, zrušení soupojištění (srov. KOM(2008) 661 v konečném znění).
23. Více viz Tisková zpráva 2894. zasedání Rady ministrů pro hospodářské a finanční věci, Brusel 7. října 2008.
24. Více viz Vláda České republiky 2008b.
25. Více viz Vláda České republiky 2008b.
26. Více viz Návrh směrnice Evropského Parlamentu a Rady, kterou se mění směrnice 94/19/ES o systémech pojištění vkladů, pokud jde o úroveň krytí a lhůtu k výplatě.
27. I samotné moje konstatování, že případný nesoulad musíme hledat a následovně sofistikovaně uměle odůvodnit, že se o nesoulad vůbec jedná, je jistě poněkud zarážejícím a nechtěným důsledkem skutečnosti, že stávající explanační schémata procesu domácí změny neznají případy odchylující se od normálu. Je tak nelehké na ně cokoliv odlišného „naroubovat“.
28. Praxe ukazuje, že jedna věc je shoda na zasedání ministrů financí, kde se vytyčí cíl, jinou věcí je pak samotný legislativní proces, kdy se jednotlivé státy snaží finální podobu legislativního aktu upravit.
29. V úvodním shrnutí používají autoři výstižný výraz. Hovoří doslova o „Agenten des Wandels“ či „change agents“, tedy agentech – osobách, kteří provedou změnu nebo kteří budou celý proces změny doprovázet, aby proběhl hladce.
30. Vycházím z toho, že schéma popisující proces nastolování domácí změny musí být dostatečně schopné vysvětlit všechny situace a případy, jinak je samoúčelné. V opačném případě musí alespoň dopředu varovat, že se týká pouze jisté značné části případů domácí změny, ne všech. Problém je, že v pojetí mnoha autorů neexistují výjimky, respektive nejsou jimi uváděny.

Použitá zdroje

- Börzel, Tanja A. 1999. „Towards Convergence in Europe? Institutional Adaptation to Europeanization in Germany and Spain.“ *Journal of Common Market Studies* 37, č. 4, 573–596.
- Börzel, Tanja a Risse, Thomas. 2000. „When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change.“ *European Integration online Papers* 4, č. 15 (<http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-015a.htm>).
- Bulmer, Simon. 2007. „Theorizing Europeanization.“ In: *Europeanization. New Research Agendas*. Eds. Paolo Graziano a Maarten P. Vink. London: Palgrave Macmillan, 46–58.
- Dančák, Břetislav; Fiala, Petr a Hloušek, Vít, ed. 2005. *Evropeizace. Nové téma politologického výzkumu*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.
- Falkner, Gerda. 2001. „The Europeanisation of Austria: Misfit, Adaptation and Controversies.“ *European Integration online Pápera* 5, č. 13 (<http://eiop.or.at/eiop/texte/2001-013a.htm>).
- Grabbe, Heather. 2002. *Europeanisation goes east: power and uncertainty in the EU accession process*. Paper for the ECPR Joint Sessions of Workshops Turin, 22–27 March 2002 (http://www.cer.org.uk/pdf/grabbe_ECPR.pdf).
- Graziano, Paolo a Vink, Maarten P., ed. 2008. *Europeanization. New Research Agendas*. London: Palgrave Macmillan.
- Haverland, Markus. 2005. „Does the EU cause domestic developments? The problem of case selection in Europeanization research.“ *European Integration online Papers* 9, č. 2 (<http://eiop.or.at/eiop/pdf/2005-002.pdf>).
- Haverland, Markus. 2003. *Methodological issues in Europeanisation research: the „no variation“ problem*. Paper prepared for presentation at the section „Europeanisation: challenges of a new research agenda“, panel „Europeanisation: concept and methods“. ECPR Conference, Marburg, 18–21 September 2003 (<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/generalconference/marburg/papers/15/1/Haverland.pdf>).
- Když jde do tuhého, vracíme se k pravidlu „ožebráč souseda“*. Rozhovor s Mojmírem Hamplm pro deník E15, 8. října 2008 (<http://www.euroskop.cz/8801/2611/clanek/kdyz-jde-do-tuheho-vcracime-se-k-pravidlu-ozebrac-sousedu/>).
- Knill, Christoph a Lehmkuhl, Dirk. 2002. „The national impact of European Union regulatory policy: Three Europeanization mechanisms.“ *European Journal of Political Research* 41, č. 2, 255–280.
- Kohler-Koch, Beate. 2002. „European Networks and Ideas: Changing National Policies?“ *European Integration online Pápera* 6, č. 6 (<http://eiop.or.at/eiop/pdf/2002-006.pdf>).
- Lehmkuhl, Dirk. 2008. „Some Promises and Pitfalls of Europeanization Research.“ In: *Europeanization. New Research Agendas*. Eds. Paolo Graziano a Maarten P. Vink. London: Palgrave Macmillan, 337–353.
- Maláč, Lukáš. 2009. „Otevřená metoda spolupráce jako nástroj evropeizace.“ *Politologický časopis* 16, č. 4, 288–308.
- Návrh Směrnice Evropského parlamentu a Rady, kterou se mění směrnice 94/19/ES o systémech pojištění vkladů, pokud jde o úroveň krytí a lhůtu k výplatě*. KOM(2008)661 v konečném znění (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0661:FIN:CS:PDF>).
- Oficiální portál Vlády České republiky (www.vlada.cz).
- Olsen, Johan P. 2002. *The Many Faces of Europeanization* (http://www.arena.uio.no/publications/working-papers2002/papers/wp02_2.htm).
- Radaelli, Claudio M. 2000. „Whither Europeanization? Concept stretching and substantive change.“ *European Integration online Papers* 4, č. 8 (<http://eiop.or.at/eiop/pdf/2000-008.pdf>).
- Radaelli, Claudio M. 2003. *The open method of coordination: a new governance architecture for the European Union?* Stockholm: Swedish Institute of European Policy Studies (<http://www.epin.org/pdf/RadaelliSIEPS.pdf>).
- Radaelli, Claudio M. 2004. „Europeanisation: Solution or problem?“ *European Integration online Pápera* 8, č. 8 (<http://eiop.or.at/eiop/texte/2004-016a.htm>).

- Radaelli, Claudio M. a Schmidt, Vivien. 2004. *Policy Change and Discourse in Europe: Conceptual and Methodological Issues* (<http://sws.bu.edu/VSCHMIDT/documents/discourseineurope.pdf>).
- Radaelli, Claudio M. a Pasquier, R. 2008. „Conceptual Issues.“ In: *Europeanization. New Research Agenda*. Eds. Paolo Graziano a Maarten P. Vink. London: Palgrave Macmillan, 35–45.
- Risse, Thomas; Cowles, Maria Green a Caporaso, James A. 2001. „Europeanization and Domestic Change: Introduction.“ In: *Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change*. Eds. Maria Green Cowles, James A. Caporaso a Thomas Risse. Ithaca/London: Cornell University Press, 1–20.
- Schimmelfennig, Frank a Sedelmeier, Ulrich. 2005. „The impact of EU political Conditionality.“ In: *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. Eds. Frank Schimmelfennig a Ulrich Sedelmeier. Ithaca/London: Cornell University Press, 29–50.
- Tisková zpráva 2894. zasedání Rady ministrů pro hospodářské a finanční věci. Brusel, 7. října 2008 (<http://register.consilium.europa.eu/pdf/cs/08/st13/st13784.cs08.pdf>).
- Vláda České republiky. 2008a. *Premiér na summitu Evropské unie zdůvodnil postoj České republiky k nestabilitě na světových finančních trzích*. 16. 10. 2008 (<http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/premier-na-summitu-evropske-unie-zduvodnil-postoj-ceske-republiky-k-nestabilite-na-svetovych-financnich-trzich-43738/>).
- Vláda České republiky. 2008b. *Vláda jednomyslně schválila zvýšení garancí za vklady v bankách na 50 000 eur*. 14. 10. 2008 (<http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vlada-jednomyslně-schválila-zvyseni-garanci-za-vklady-v-bankach-na-50-000-eur-43584/>).
- Zahariadis, Nikolaos. 2005. „Adaptation without pressure? European Legislation and British Merger Policy.“ *The Policy Studies Journal* 33, č. 4, on-line text (<http://www3.interscience.wiley.com/cgi-bin/fulltext/118651737/PDFSTART>).